

**Марія Йосипівна Казанжи,**

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та диференціальної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

## **ДУХОВНИЙ ВИМІР ФАСИЛЯТИВНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ)**

*В статті викладено основні результати дослідження специфіки духовності майбутнього вчителя-фасилітатора. Встановлено, що вираженість фасиліативності пов'язана з духовністю особистості, а невираженість фасиліативності не є достовірним свідченням низького рівня духовності. Висунуто припущення щодо пов'язаності фасиліативності з духовністю як однією з детермінант процесу формування фасиліативності майбутніх вчителів.*

**Ключові слова:** *проблема духовності, вчитель-фасилітатор, фасиліативність, інгібітність.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Проблема духовності підростаючого покоління активно обговорюється в суспільстві. Причетними до цього обговорення є не тільки учасники освітнього процесу (учні, вчителі, адміністрація та ін.), а й науковці, політики, пересічні громадяни, тощо. Звертання до означеної проблематики, на нашу думку, не є випадковим - зрушення, які відбуваються в суспільстві, по-різному, а інколи і не кращим чином виявляються в духовному вимірі всього людства.

Цьому є як конкретні об'єктивні причини – вони накопичувались протягом багатьох років (техногенні катастрофи, заборона релігії, насаджування специфічної ідеології, втрата вагомості інституту сім'ї, важке економічне становище та ін.), так і суб'єктивні причини, які з одного боку є дзеркальним відображенням наведених об'єктивних реалій, а з іншого – індивідуальним особистісним досвідом духовності у кожного з нас.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми.** Вивчення даної проблеми в історичному контексті показало, що особистості, які мали вагомий позитивний вплив на розвиток людства були високодуховними людьми. Їх духовний потенціал суттєво збагатив як окремих людей (їх учнів, послідовників), так і людство загалом. Досить вагомий вплив на розвиток духовності у всі часи здійснювала релігія. Доречно навести дані В. Зінченко та Є. Моргунова, які після ретельного критичного аналізу різних видів медіаторів духовного зростання визнали, що «саме Боголюдина олюдило всі інші медіатори». Наразі в школах робляться спроби підвищити духовність учнів шляхом введення в навчальну програму предметів, які розкривають основи релігії. Однак, не дивлячись на дійсно значний вплив релігії на духовність суспільства, об'єктивною реальністю є і те, що «відвідування основних церков падає, але зацікавленість в особистісній духовності зростає» [3, с. 103]. Таким чином, пошук шляхів формування духовності підростаючого покоління на сьогодні є надзвичайно актуальним.

В рамках даного повідомлення ми зупинимось на розгляді тільки деяких психологічних аспектів розвитку духовності.

Одним з конкретних шляхів формування і розвитку духовності, на думку Л. Аболіна, є безпосереднє спілкування з духовно-моральною особистістю [1]. О. Старовойтенко зазначає, що зрілі особистісні властивості «іншого» – джерела впливу, є однією з важливих умов для здійснення духовного впливу [6]. О. Кондрашихіна додає, що духовні цінності детермінують здатність особистості до фасиліативних впливів [4]. На думку ж О. Врубльовської, духовний компонент взагалі є стрижневим в процесі розвитку здатності педагога до фасиліативного спілкування [2].

Таким чином, зв'язок фасиліативності та духовності є незаперечним, а особистісні характеристики «джерела» впливу є важливою складовою здійснення духовних та фасиліативних впливів. На формування духовності підростаючого покоління крім суспільства, батьків та ін., великий вплив має

вчитель. Саме тому було вирішено дослідити особливості духовності у майбутніх учителів, які розрізняються специфікою фасиліативності.

Відповідно, **метою статті є** визначення співвідношення духовності та фасиліативності у майбутніх вчителів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вибірку дослідження склали студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Ушинського (100 осіб). Була здійснена спроба вивчення їх розуміння духовності, сповідуваних цінностей, провідних смислів, вираженість у них духовних якостей, значення цих якостей в житті та ін. Для цього було застосовано метод бесіди, тестування. Отримані відомості були узагальнені і доповнені за допомогою методу експертної оцінки.

Експертизу здійснювала комісія у складі трьох осіб. Відбір експертів проводився у кожній навчальній групі анонімно – студенти вказували осіб, яких вони вважали найбільш об'єктивними, незалежними, проникливими, неупередженими, спостережливими, здатними осягнути внутрішній світ іншої людини та ін. Експертам в письмовому вигляді надавався опис єдиного критерію оцінки духовності, керуючись яким вони здійснювали оцінку кожного досліджуваного. Потім отримані оцінки співставлялися і на даній інформації базувались відомості щодо вираженості духовності у кожного окремого досліджуваного (випадки, коли оцінки були діаметрально протилежними в подальшому аналізі участі не брали).

Звичайно при створенні єдиного критерію оцінки ми зіштовхнулись зі труднощами, відміченими і іншими дослідниками проблематики духовності: «... легше означити, чим духовність не є, ніж намагатись позитивно описати все, що позначається цим терміном» [5, с. 158].

Ще на попередньому етапі експерименту у досліджуваних був вимірний рівень фасиліативності (ні учасникам експерименту, ні експертам ці відомості не надавались). За результатами тестування досліджуваних було розділено на три групи (з високим, низьким та середнім рівнем фасиліативності). Наступним

етапом було вивчення проявів духовності у осіб з різним рівнем фасилітативності.

Співставлення отриманих даних дало змогу дійти до таких узагальнень. Групи з низьким та середнім рівнем фасилітативності не мали значних відмінностей у специфіці духовності (ймовірно для їх дослідження необхідна детальна діагностика), тому надамо їх загальну характеристику.

Більшість представників груп з низьким та середнім рівнем фасилітативності дещо спрощено розуміли феномен духовності (інколи під духовністю вони розуміли моральність). Однак, «...моральність як підпорядкованість соціальним стандартам поведінки не обов'язково сприяє духовності» [5, с. 159].

Істинні прояви духовності у окремих досліджуваних з цієї групи, виявлялись в ситуаціях нещастя, стресу, горя та ін. У більшості ж подібні ситуації пов'язувались з постаттю Бога, каяттям, намірами спокутувати неправильні вчинки тощо. Характеристиками їх духовності є насиченість життя моральними емоціями і почуттями, усвідомлення своїх і чужих моральних вчинків, духовно-моральні переконання та ін.

Для представників групи з високим рівнем фасилітативності характерно найбільш повне розуміння духовності, витримка, мужність, терпимість, благородство, духовна сила, духовні цінності, «відкритість серця», «подих життя». Їм також властиві: духовно-моральні переконання, здатність переживати моральні почуття та емоції, відповідальність, здатність чути самого себе та інших людей, усвідомлення значення моральних вчинків для суспільства та окремої людини тощо.

**Висновки.** Результати показують наявність духовності у представників усіх виділених груп (як було зазначено вище – прояви їх духовності мають певну специфіку). Таким чином, вираженість фасилітативності пов'язана з вираженістю духовності, а невираженість фасилітативності не є достовірним свідченням низької духовності. Ймовірно, що розвиток фасилітативності пов'язаний з духовністю як з однією з детермінант цього процесу (але не

єдиною) – і можливо вплив інших детермінант, невивчених нами, є досить значущим для формування фасилітативності майбутніх вчителів.

Результати даного дослідження та наявні літературні відомості щодо впливу духовності вчителя на розвиток духовності учня, дозволяють припустити, що вчителі з невираженою фасилітативністю (при наявності досить розвиненої духовної сфери) можуть сприяти духовному зростанню своїх учнів. Необхідно уточнити, що даний висновок не стосується вчителів з вираженою інгібітністю – адже тільки особи з низьким рівнем духовності можуть створювати перепони на шляху розвитку іншого.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Перспективними напрямками подальшого дослідження є більш диференційоване вивчення проявів духовності, фасилітативності, а також інгібітності (як специфічної особистісної якості, що проявляється в протидії розвитку іншого). Актуальними питаннями для розгляду є також вивчення двосторонньої спрямованості фасилітативних впливів та її дослідження відносно духовності; розробка програм особистісного розвитку з опорою на фасилітативність та духовність як внутрішню динамічну основу саморозвитку, а також професіоналізації у соціономічній сфері.

### **Список використаної літератури**

1. Аболин, Л. М. Развитие духовно-нравственной личности в учебно-событийной деятельности / Л. М. Аболин. – Мир психологии. – 2005. – №1. – С. 199-210.
2. Врублевская, Е. Г. Развитие способности педагогов к фасилитирующему общению: Учебное пособие / Е. Г. Врублевская. – Хабаровск, Изд-во «Колорит», 2001. – 182 с.
3. Елкінз, Д. Духовність – саме її бракує для психічного здоров'я / Д. Елкінз. – В кн.: Гуманістична психологія. – Том II. – К. : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2005. – С. 120-127.

4. Кондрашихіна, О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Оксана Олександрівна Кондрашихіна. – К., 2004. – 239 с.

5. Портер, Д. Сенс та значення духовності для консультантів / Д. Портер. – В кн.: Гуманістична психологія. – Том II. – К. : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2005. – С. 157-171.

6. Духовные влияния как основа воспитания и саморазвития личности / Е. Б. Старовойтенко. – Психологический журнал. – 1992. – Том 13. – №4 – С. 95-98.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015

***Казанжи М. И. Духовное измерение фасилитивности (на примере будущих учителей)***

*В статье изложены основные результаты исследования специфики духовности будущего учителя-фасилитатора. Установлено, что выраженность фасилитивности связана с духовностью личности, а невыраженность фасилитивности не является достоверным показателем низкого уровня духовности. Выдвинуто предположение относительно связанности фасилитивности с духовностью как одной из детерминант процесса формирования фасилитивности будущих учителей.*

***Ключевые слова:*** *проблема духовности, учитель-фасилитатор, фасилитивность, ингибитивность.*

***Kazanzhy M. I. The spiritual dimension of the facilitative ability (by the example of future teachers)***

*The article deals with psychological aspects of development of pupils' spirituality by a teacher-facilitator. The study of the problem in a historical context has showed that individuals who had a significant positive impact on human development were highly spiritual people. One of the specific ways of the formation and development of spirituality is a direct communication with a spiritual and moral person. Spiritual values determine the individual's ability to a facilitative influence. Consequently, interrelations between the facilitative ability and spirituality is undeniable. Our investigation has helped to determine groups with specific psychological characteristics which may predict the manifestation of the facilitative ability and spirituality. Groups with a low and middle level of the facilitative ability have no significant differences in the specifics of spirituality. Most representatives of these groups understood the phenomenon of spirituality somewhat simplistically (sometimes they substituted the term "spirituality" by its synonym "morality"). True spiritual manifestations among individuals from this group were observed in situations of stress, grief and so on. But most of the representatives of this group connected such situations with the figure of God, repentance, faith, etc. The characteristics of their spirituality are the life spiritually rich in moral emotions and feelings, awareness of own and others' moral behavior, spiritual and moral beliefs,*

*and so on. Members of the group with a high level of the facilitative ability are characterized by the most complete understanding of spirituality, self-control, courage, tolerance, generosity, spiritual power, spiritual values, “open heart”, “breath of life”, etc. They also characterized by spiritual and moral beliefs, moral capacity to experience feelings and emotions, responsibility, ability to hear themselves, awareness of the importance of moral behavior, and so on.*

**Keywords:** *the problem of spirituality, a teacher-facilitator, the facilitative ability, the inhibiting ability.*